

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

ЯЩУК СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ

УДК 378.017:34]:364.4.08 (043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Рівне – 2018

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
КОВАЛЬЧУК Василь Іванович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри методики навчання та управління навчальним закладом.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ШЕРМАН Михайло Ісакович,
Херсонський державний університет,
професор кафедри інформатики, програмної інженерії та економічної кібернетики;

кандидат педагогічних наук, доцент
КАЛАУР Світлана Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Захист відбудеться «29» серпня 2018 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 47.104.08 у Національному університеті водного господарства та природокористування за адресою: 33000, м. Рівне, вул. Соборна, 11, навчальний корпус №1, кімната 103 (зала засідань).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.nuwm.edu.ua> та бібліотеці Національного університету водного господарства та природокористування за адресою: 33028, м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75, навчальний корпус № 2, кімната 236.

Автореферат розіслано «27» липня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Кочубей

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена сучасним розвитком суспільства, коли вища школа покликана готувати майбутніх соціальних працівників не тільки як професіоналів, але і як високоморальних людей зі сформованою правосвідомістю і правовою культурою, що виявляється через низку показників: знання чинного законодавства, насамперед Конституції, основних прав, свобод і обов'язків соціальних клієнтів; шанобливе ставлення до права, повага до чужих прав, сумлінне виконання своїх обов'язків, що передбачає верховенство права; прагнення будувати свою поведінку відповідно до юридичних (правових) норм. Такі трансформації вимагають від майбутніх соціальних працівників професійно-правових умінь миттєво реагувати на зміни в соціальному середовищі, приймати нестандартні професійно-правові рішення, що і привертає увагу потенційних роботодавців. У період радикальних змін у вищій освіті України особливо слід зосередити увагу на формуванні професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Зазначене знаходить відображення в державних документах, зокрема в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 рр. (2015 р.), Указі Президента «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.), Законі України «Про соціальні послуги» (зі змінами) (2016 р.)

Теоретико-методичними розробками питань підвищення професійної зорієнтованості вищої освіти займалися вітчизняні та закордонні вчені (В. Борисов, В. Бутенко, Л. Зданевич, В. Ковальчук, М. Козяр, Л. Міщик, І. Мельничук, В. Мошинський, О. Пехота, М. Мулдер (M. Mulder), Т. Ошеа (O'Shea T.) та ін.).

Загальні підходи до професійної підготовки фахівців соціальної сфери досліджували вітчизняні науковці (Р. Вайнола, Л. Дунаєва, С. Калаур, А. Капська, В. Корнешук, Т. Логвиненко, Л. Романовська, Т. Семигіна та ін.) та зарубіжні вчені (А. Білсон (A. Bilson), Ж. Мінт (J. Mintz), Г. Меанд (G. Mead), М. Томас (M. Thomas) та ін.). Практичні аспекти підготовки соціальних працівників висвітлено в працях О. Безпалька, М. Гур'янова, Г. Лещук, О. Москалюк, Н. Олексюк, І. Парфанович та ін.

Указуючи на необхідність забезпечення правової підготовки майбутніх фахівців різних галузей, науковці (О. Губарь, В. Гриньова, О. Іваній, Т. Масленнікова, Л. Ніколаєва, М. Подберезський, М. Шерман та ін.) відзначають важливість урахування в її змісті особливостей певної професійної галузі.

Проблему формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладів вищої освіти (ЗВО) як самостійну в педагогічній науці не розглядали. У той же час, аналіз стану підготовки таких фахівців у ЗВО дозволяє стверджувати, що

питанням формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників належної уваги не приділено.

Відсутність системних наукових досліджень, з одного боку, та стан реальної освітньої діяльності закладів вищої освіти з іншого боку, загострюють *суперечності* між:

- необхідністю правової освіти населення, що є пріоритетним напрямом державної правової політики України, і неврахуванням можливостей закладів вищої освіти у правовій освіті студентів;

- вимогами з боку суспільства до дієвості соціально-правової системи і неготовністю викладачів до цілеспрямованого використання засобів інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників;

- об'єктивною необхідністю правозастосування і виконання професійно-правових функцій соціального працівника, зумовлених специфікою його професійної діяльності, і низьким рівнем професійно-правової компетентності молодого фахівця, що обумовлено недосконалістю системи професійно-правової підготовки в умовах закладу вищої освіти, слабким науково-методичним забезпеченням.

Наявні суперечності та невизначеність шляхів їх подолання, відсутність досліджень із виокремлених проблем і їх актуальність у вітчизняному освітньому просторі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження ***«Педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводили відповідно до плану науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті «Теоретичні і методичні основи застосування інноваційних педагогічних технологій при підготовці фахівців в аграрних вищих навчальних закладах» (№ 0113U003449) гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України

Тему дисертаційного дослідження затверджено науковою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 11 грудня 2015 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14 червня 2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – професійно-правова компетентність майбутніх соціальних працівників в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови ефективності формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Відповідно до мети визначено такі основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми в сучасній педагогічній науці, теоретично обґрунтувати сутність і структуру феномена «професійно-правова компетентність майбутнього соціального працівника».

2. Удосконалити компоненти, визначити критерії, показники та рівні сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

3. З'ясувати змістово-процесуальні аспекти професійно-правової підготовки майбутніх соціальних працівників і на цих засадах визначити й обґрунтувати основні педагогічні умови та розробити структурну модель формування професійно-правової компетентності.

4. Експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

5. Розробити методичні рекомендації щодо формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у освітньому процесі закладу вищої освіти.

Методи дослідження. Специфіка об'єкта та завдання дослідження зумовили використання таких взаємодоповнювальних методів: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення – для вивчення наукових праць, матеріалів науково-практичних конференцій, періодичних фахових видань, методичної літератури з метою визначення стану розробленості досліджуваної проблеми; порівняння, зіставлення – для порівняння підходів дослідників до розв'язання проблеми, визначення напрямів наукового пошуку та обґрунтування поняттєво-категоріального апарату; *моделювання* – для розробки моделі формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників тощо; *емпіричні* – тестування, анкетування, педагогічне спостереження, самооцінювання, аналіз діяльності студентів – з метою встановлення рівнів професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний) – з метою перевірки результативності визначених педагогічних умов формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників; *статистичні методи* – для кількісної та якісної обробки емпіричних результатів педагогічного експерименту з використанням критерію Колмогорова-Смірнова і *t*-критерію Стьюдента.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників (створення позитивної мотивації та потреби у самовихованні і самовдосконаленні; впровадження системи вправ і завдань, спрямованих на формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників до змісту їх професійної підготовки; реалізація в освітньому процесі закладів вищої освіти комплексу традиційних та інноваційних форм і методів навчання, що сприяють формуванню професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників; забезпечення готовності викладачів до формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних

працівників); розроблено структурну модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в освітньому процесі закладу вищої освіти як ідеальне відображення процесу формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, в якій презентовано: методологічні підходи та принципи; компоненти, критерії, рівні, показники сформованості професійно-правової компетентності; педагогічні умови, мету та результат;

- *конкретизовано* критерії, показники та рівні сформованості означеної компетентності;

- *аргументовано, розроблено й експериментально перевірено* структурну модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, яка охоплює: наукові підходи (компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, акмеологічний); принципи (загальні: науковості, активності, систематичності та послідовності, наочності (візуалізації), єдності теоретичної та практичної підготовки; специфічні: врахування та розвиток мотивації навчання; цілісність; системність; комплексність). У структурній моделі враховано спрямованість реалізації кожної педагогічної умови на формування компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практико-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) майбутніх соціальних працівників, які визначають за сукупністю критеріїв і показників, формують шляхом використання інтерактивних технологій і методів (робота в малих групах: соціально-правові тренінги, соціально-правові проекти, соціально-правові кейси, інтелектуально-правові ігри, соціально-правові задачі; фронтальна робота: лекція-ситуація; міні-лекція, мозковий штурм) в процесі вивчення факультативного курсу «Професійно-правова компетентність соціального працівника»;

- *удосконалено й уточнено наукове* поняття «професійно-правова компетентність майбутнього соціального працівника»; діагностичний інструментарій для дослідження стану сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників на основі визначених компонентів, критеріїв та показників за низьким (емпірично-інтуїтивним), задовільним (відтворювальним), достатнім (функціональним), високим (рефлексивно-творчим) рівнями.

Подальшого розвитку набули зміст, форми і методи навчання майбутніх соціальних працівників до формування високого рівня професійно-правової компетентності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти навчально-методичного та електронного посібника, побудованого, на основі інформаційного середовища Moodle, факультативного курсу «Професійно-правова компетентність соціального працівника»; методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників «Розвиток професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»; методичних рекомендацій для студентів «Технології професійно-

правової самоосвіти», «Дотримання прав учнів з особливими потребами: зарубіжний досвід».

Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі під час формування професійно-правових компетентностей майбутніх соціальних працівників, для написання навчальних програм, методичних рекомендацій, посібників, а також у процесі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Обґрунтовані в дослідженні результати **впроваджено** в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка від 1.03.2017 р. №298), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка від 25.04.2017 р. №1055), Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної освіти» Запорізької обласної ради (довідка від 17.02.2017 р. №103), Хмельницького національного університету (довідка від 02.02.2017р. №13).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлено в доповідях на науково-практичних конференціях і семінарах, серед яких: *міжнародні* – «Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати» (Братислава-Словаччина, 2016), «Діалог культур Україна – Греція: культурна політика XXI століття в європейській ретроспективі» (Київ, 2016), «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації» (Київ, 2016, 2017), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2016); семінар – «Розвиток вищих духовних потреб особистості в контексті формування здорового способу життя» (Київ, 2017); на звітних науково-методичних семінарах кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України впродовж 2015-2017 рр.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 19 друкованих працях: 8 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні, 6 праць у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 навчально-методичний посібник, 3 методичні розробки.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 300 сторінок (основний текст – 198 сторінок). Список використаних джерел містить 291 найменування, з них 54 іноземною мовою. Дисертація містить 11 додатків на 58 сторінках. Роботу ілюстровано 6 рисунками на 4 сторінках та 14 таблицями на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; проаналізовано загальний стан дослідження наукової проблеми; представлено зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами; визначено об'єкт,

предмет, мету й основні завдання дослідження; схарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення для педагогічної науки; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження; структуру й обсяг роботи.

У першому розділі – **«Формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників як проблема педагогічної науки і практики»** – проаналізовано вітчизняну та зарубіжну психологічну й педагогічну літературу з проблеми дослідження; схарактеризовано базові поняття дослідження; з'ясовано змістові особливості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Вивчення наукових студій із проблеми дослідження дало змогу констатувати, що поняття «компетентність» активно досліджують вітчизняні і зарубіжні науковці (О. Зимня, С. Калаур, В. Ковальчук, О. Пометун, М. Мулдер (M. Mulder)). На основі аналізу наукової літератури, встановлено, що поняття «компетентність» базується на загальній здатності особистості: знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, обізнаності, поінформованості, інтелекті, професійній підготовленості завдяки навчанню і вихованню, інтеграції у простір соціальних, культурних відносин та спілкування. Опанування та володіння майбутніми соціальними працівниками правовою компетентністю передбачає наявність трьох складових: знань (я знаю), правових навиків професійної поведінки (я вмю) і мотивації (я зроблю) (Т. Масленнікова).

За результатами наукових джерел (Р. Вайнола, Л. Дунаєва, Г. Лещук, А. Білсон (A. Wilson)) професійно-правова компетентність майбутніх соціальних працівників має такі складові: знання, вміння та навички правового спрямування, правова свідомість, професійні якості. Форми правового виховання охоплюють такі складові: правове навчання, правова пропаганда, юридична практика, самовиховання та самоосвіта (О. Іваній, М. Подберезський). Правові почуття майбутнього викладача проявляються в здатності сприймати та усвідомлювати суспільне явище, переживати за їх наслідки, аналізувати правовідносини та власну обґрунтовану думку (М. Шерман).

У другому розділі – **«Обґрунтування педагогічних умов і структурної моделі формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»** – з'ясовано змістово-процесуальні аспекти професійно-правової підготовки студентів і на цих засадах визначено й обґрунтовано основні педагогічні умови, розроблена структурна модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників та методика реалізації педагогічних умов формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у заклад вищої освіти; визначено структурні компоненти, критерії та охарактеризовано рівні сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Зазначено, що дослідження ґрунтувалося на принципах і методах наукового пізнання й методології наукових досліджень, описаних у працях С. Гончаренка, П. Лузана, В. Майбороди.

Наголошено, що під педагогічними умовами розуміють такі обставини організації освітнього процесу, які забезпечують реалізацію поставлених цілей.

Обґрунтовуючи першу педагогічну умову, наголошено що створення позитивної мотивації у освітньому процесі закладу вищої освіти (ЗВО) необхідно передбачити через систему відповідних заходів, що сприятиме формуванню потреби у самовихованні і самовдосконаленні (С. Калаур, Л. Мельник, О. Слободян та ін.), зокрема: впровадження системи знань про сутність і значущість професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників до змісту їх професійної підготовки; реалізація доцільного комплексу традиційних та інноваційних форм і методів, що сприяють формуванню професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. В контексті дослідження автор спирається на психологічну концепцію О. Ковальова відповідно до якої самовиховання – це свідома системна робота особистості над собою з метою усунення недоліків і формування позитивних якостей, зумовлених вимогами суспільства та власної програми розвитку.

Обґрунтовуючи другу педагогічну умову, зазначено, що система поєднує в собі два види знань: науково-теоретичні та практичні (С. Гончаренко, В. Корнешук, П. Лузан, М. Шерман та ін.). До науково-теоретичних відносять знання про структурні компоненти професійно-правової компетентності, від рівня сформованості яких залежить успішне оволодіння професією соціального працівника, усвідомлення соціальної ролі майбутнього фахівця, сприйняття вимог професії, усвідомленого висування цих вимог до себе, самовиховання необхідних якостей, що моделюють особистість соціального працівника. Аналіз навчальних дисциплін, що передбачені навчальними планами ЗВО спеціальності 231 «Соціальна робота» I (бакалаврський) рівень вищої освіти та II (магістерський) рівень вищої освіти, виявив, що основні блоки складають дисципліни соціальної роботи та психології. Дисципліни інших блоків (соціологічні, правові, політичні) обмежені колом реально необхідних для виконання професійних завдань. В основі, запропонованих автором, соціально-правових задач із формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників для фахових дисциплін, навчальних (ознайомча з фаху, соціально-педагогічна, соціально-педагогічна в сільській місцевості) та виробничих (соціально-педагогічна, переддипломна) практик I (бакалаврський) рівень вищої освіти та II (магістерський) рівень вищої освіти, спеціальності 231 «Соціальна робота», лежить реалізація об'єктивних аспектів, а саме: розвиток нинішнього суспільства в Україні, зокрема, верховенство права, та суб'єктивних аспектів: виховання, зокрема, виховання професійно-правових якостей із дотримання прав людини, професійно-правової свідомості соціального працівника.

Актуалізація третьої педагогічної умови зумовлена основними положеннями психолого-педагогічної думки (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), що саме діяльність є універсальною формою функціонування особистості і, що

ефективне формування якостей особистості можливе лише за умов включення її у різноманітні форми, і види діяльності. З'ясовано, що виникає потреба у реалізації доцільного комплексу традиційних та інноваційних форм і методів, а саме: проблемно-розвивальна, тренінгова, ігрова, проектна технології, факультатив «Професійно-правова компетентність соціального працівника», соціально-правові задачі, соціально-правові проекти, соціально-правові тренінги, соціально-правові кейси тощо, котрі стимулюють активність майбутніх соціальних працівників, сприяють формуванню потреби в самовдосконаленні і самовихованні, покращують ефективність формування у них професійно-правової компетентності.

Визначення четвертої педагогічної умови дослідження зумовлено концептуальними положеннями психолого-педагогічної науки про провідну роль особистості педагога у освітньому процесі (К. Ушинський). Указано, що неперервне нормування показників і визначення суми балів більш об'єктивно характеризує рівень готовності (Л. Степаненко). Реалізація сукупності заходів для професорсько-викладацького складу забезпечує готовність викладачів до формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, зокрема, методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників «Розвиток професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників», курс лекцій «Особливості методики соціально-педагогічних дисциплін» та змістово-методичні аспекти факультативного та електронного курсу, на основі інформаційного середовища Moodle, «Професійно-правова компетентність соціального працівника» на науково-практичному семінарі з підвищення педагогічної майстерності викладачів. Аналіз літератури педагогічного спрямування ще раз доводить, що є необхідність у знаннях викладачами іноземних мов і володінні ними інформаційно-комунікативними технологіями, зокрема методикою складання електронних курсів.

Акцентовано увагу на тому, що «модель» – це схема, ідеальне відображення (рис.1). Усебічна характеристика досліджуваного феномена знайшла своє відображення у структурній моделі формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, яка дала можливість продемонструвати основні методи та засоби її реалізації на всіх етапах в єдиній системі. Структурна модель складається з блоків: нормативно-правовий блок (мета, зміст, методологічні підходи, принципи, форми, методи), аналітично-практичний блок (складові, компоненти та критерії професійно-правової компетентності), результативний блок (рівні та результат професійно-правової компетентності).

Розкрито реалізацію загальних (науковості, активності, систематичності та послідовності, наочності (візуалізації), єдності теоретичної та практичної підготовки) та специфічних (врахування та розвиток мотивації навчання, цілісність, системність, комплексність) принципів і відповідно методологічних підходів

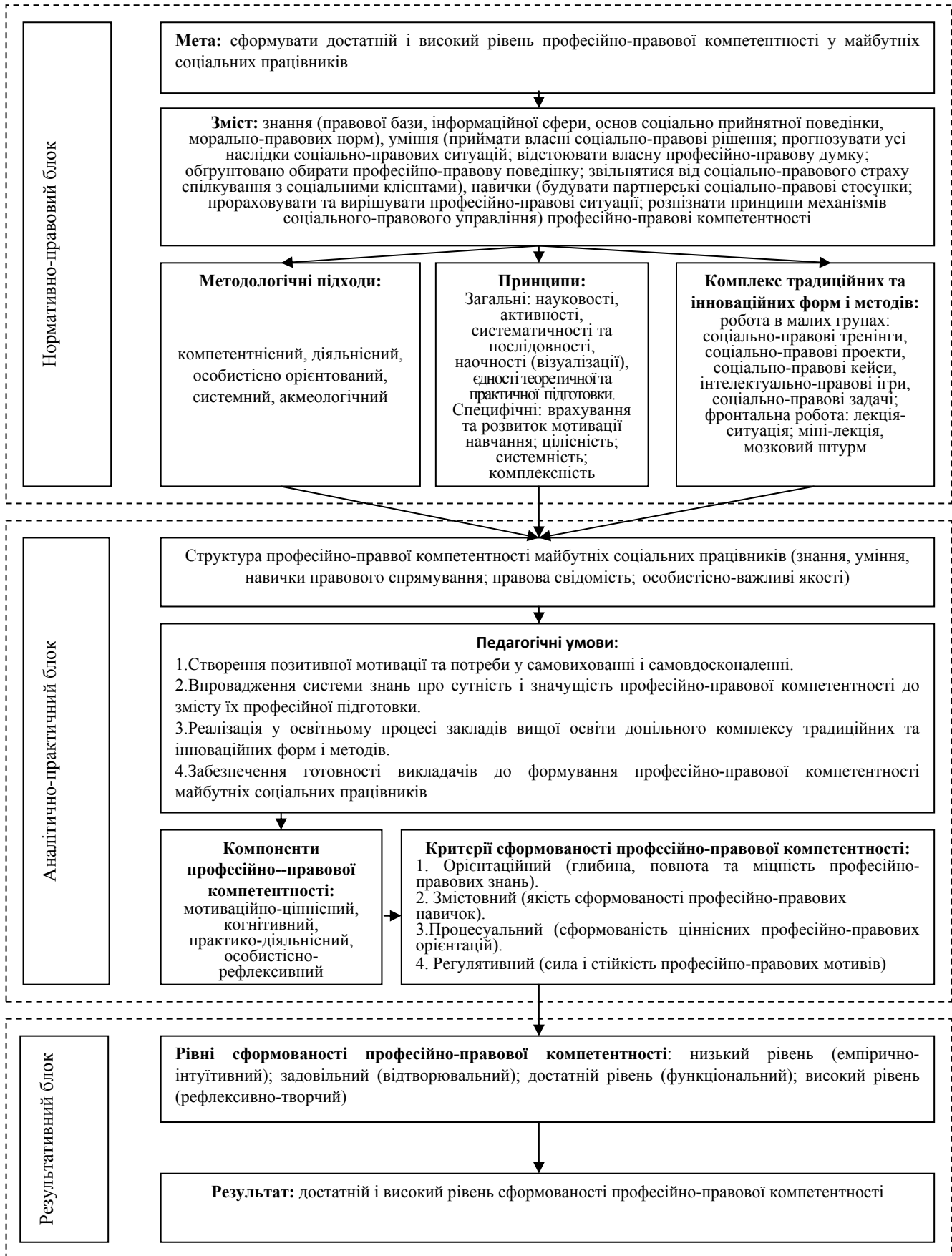

Рис. 1. Структурна модель формування професійно-правової компетентності у майбутніх соціальних працівників

(компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, акмеологічний) до підготовки майбутніх соціальних працівників: науковості (базується на сучасних досягненнях соціальної, юридичної наук та психолого-педагогічних інновацій); активності (ґрунтується на свідомому засвоєнні знань, умінь та навичок, самостійному мисленні в правовому полі, вирішенні професійно-правових завдань); систематичності та послідовності (має на меті повне розуміння майбутнім соціальним працівником змісту і засобів професійно-правової компетентності у процесі набуття знань, умінь та навичок); наочності (візуалізації) (демонстрація професійно-правових подій у вигляді схем, комп'ютерного моделювання, презентацій); єдності теоретичної та практичної підготовки (доповнюється уміннями навчатися впродовж усього життя); врахування та розвиток мотивації навчання (наявність стійкої внутрішньої мотивації щодо розуміння суспільної корисності від професійно-правових рішень, задоволення від процесу та результатів); цілісності (єдності і самостійності професійно-правових процесів); системності (розвиток системності мислення у вирішенні професійно-правових задач); комплексності (залучення до професійно-правової діяльності).

У третьому розділі – *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»* – обґрунтовано мету, завдання та планування експериментальної роботи, здійснено аналіз результатів експерименту.

Досліджуючи проблеми формування професійно-правової компетентності у майбутніх соціальних працівників в умовах закладів вищої освіти, автором розроблено програму організації та методіку перевірки ефективності запропонованих авторських педагогічних умов і структурної моделі. У відповідності до умов експериментальної програми автором здійснено вступне (констатувальне) діагностування рівня сформованості професійно-правової компетентності, впровадження запропонованих педагогічних підходів і контрольне діагностування сформованості компетентності (за результатами) формувального етапу експерименту.

Констатувальне діагностування здійснювали із загальною вибіркою учасників експерименту (325 студентів), за результатами якого відбувся розподіл учасників до КГ та ЕГ. Загальну вибірку було розділено на КГ – кількість учасників 161 особа та ЕГ – кількість учасників 164 особи. Зауважимо, що діагностика сформованості усіх компонентів професійно-правової компетентності на констатувальному етапі зафіксувала практично однакові результати в учасників КГ та ЕГ (різниця у показниках становить 3–4 бали, тобто в межах 5%). За таких умов, групи визначено як ідентичні, що дозволило

продовжувати заплановані експериментальні заходи. За результатами констатувальної діагностики автором встановлено ряд закономірностей: рівень сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у переважній більшості учасників КГ та ЕГ перебуває на низькому та задовільному рівнях; сформованість усіх компонентів професійно-правової компетентності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, практико-діяльнісного та особистісно-рефлексивного) перебуває на однаковому рівні (за даними середньоарифметичних показників); результати статистично-математичної обробки результатів засвідчують, що масив емпіричних результатів КГ та ЕГ відповідають нормальному розподілу (критерій Колмогорова-Смірнова), а контрольна та експериментальна вибірка є статистично подібною (t -критерій Стьюдента).

У ході формувального етапу експерименту здійснювали заходи впровадження авторського навчально-методичного забезпечення, проводили навчання за допомогою запропонованих методичних підходів, реалізували педагогічні умови й структурну модель. За результатами формувального етапу експерименту автором було організоване контрольне діагностування рівня сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників серед учасників КГ та ЕГ. Діагностування здійснювали за допомогою контрольної роботи, яка включала ряд завдань професійно-спрямованого характеру, тобто таких, які імітують умови майбутньої професійної діяльності майбутнього соціального працівника. Завдання диференційовано на 4 групи й дозволяли визначити рівень сформованості кожного компонента професійно-правової компетентності майбутнього соціального працівника (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, практико-діяльнісного та особистісно-рефлексивного). Як і у випадку констатувального етапу дослідження обробку результатів здійснювали за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова та t -критерію Стьюдента.

За результатами контрольного діагностування сформованості мотиваційно-ціннісного компонента професійно-правової компетентності помітним є збільшення учасників ЕГ із високим і достатнім рівнем. Водночас динаміку у зміні розподілу учасників КГ за рівнями у порівнянні із контрольним діагностуванням не зафіксовано. Так, кількість учасників ЕГ із високим рівнем сформованості мотиваційно-ціннісного компонента складає 34 студенти, натомість у КГ – 4 студенти. Із достатнім рівнем у ЕГ 65 учасників, а у КГ 6 учасників. Показник критерію Колмогорова-Смірнова для ЕГ становить 0,202, для КГ – 0,887, що доводить відповідність результатів контрольного діагностування нормальному розподілу. Середнє значення сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту у КГ $a=72,1$, у ЕГ – $a=82,2$. Асимптотичне двостороннє значення критерію Колмогорова-Смірнова для КГ становить 0,562, для ЕГ – 0,368. Такі показники перевищують допустимий рівень значущості $p=0,05$ (5%), що

засвідчує нормальність розподілу емпіричних даних контрольної діагностики. Середні значення сформованості когнітивного компоненту професійно-правової компетентності становлять: КГ $\alpha=71,4$, ЕГ $\alpha=81,3$. Значення критерію Колмогорова-Смірнова для КГ становить 0,221, для ЕГ – 0,278. Такі показники перевищують допустимий рівень значущості $p=0,05$ (5%), що засвідчує нормальність розподілу емпіричних даних контрольної діагностики. Середні значення сформованості когнітивного компоненту професійно-правової компетентності становлять: КГ $\alpha=72$, ЕГ $\alpha=86,2$. Відповідно до таких показників, помітним є суттєве збільшення рівня сформованості практико-діяльнісного показника в ЕГ, в порівнянні з КГ на 14,%. Такі результати засвідчують особливу ефективність запропонованих педагогічних умов та структурної моделі у формуванні професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, особливо її практичної, діяльнісної складової. Статистично-математична обробка емпіричних результатів контрольного діагностування особистісно-рефлексивного компоненту професійно-правової компетентності дозволяє зафіксувати наступні результати: середній показник сформованості у КГ $\alpha=73,7$, у ЕГ $\alpha=82,2$; асимптотичне значення критерію Колмогорова-Смірнова у КГ становить 0,555, у ЕГ – 0,293.

Доцільно зазначити, що контрольне діагностування особистісно-рефлексивного компоненту зафіксувало схожу тенденцію, порівнюючи із іншими компонентами, яка характеризується значно вищими показниками рівня сформованості професійно-правової компетентності учасників ЕГ. Так, в учасників ЕГ показники рівня сформованості особистісно-рефлексивного компоненту вищі на 8,5 % ніж в учасників КГ. Узагальнені результати контрольного діагностування професійно-практичної компетентності в учасників КГ та ЕГ було занесено до зведеної таблиці 1.

Таблиця 1

Показники рівня сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників на етапі контрольного діагностування

Група	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Практико-діяльнісний	Особистісно-рефлексивний	Рівень сформованості професійно-правової компетентності (середньоарифметичне значення)
КГ	72,1	71,4	72	73,7	72,3
ЕГ	82,2	81,3	86	82,2	82,9

Графічне представлення результатів експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов та структурної моделі формування професійно-

правової компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО відображено на рисунку 2.

Інтерпретація результатів експериментального дослідження, які перевірені за допомогою методів математичної статистики, засвідчила ефективність розробленої структурної моделі формування професійно-правової компетентності у майбутніх соціальних працівників, дозволила підтвердити доцільність уточнення структури професійно-правової компетентності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практико-діяльнісний, особистісно-рефлексивний

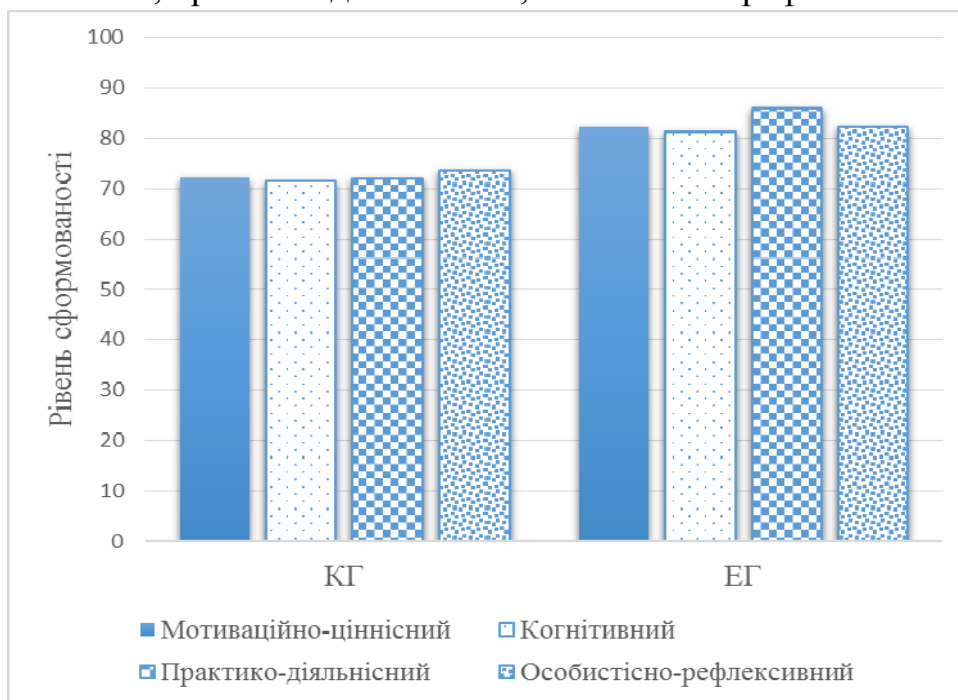

Рис. 2. Показники сформованості професійної компетентності за компонентами у майбутніх соціальних працівників на етапі підсумкового контролю

компоненти) і значущість визначених педагогічних умов формування професійно-правової компетентності у майбутніх соціальних працівників. Це свідчить про ефективність використання розробленого факультативу та електронного курсу «Професійно-правова компетентність соціального працівника», соціально-правових задач для фахових дисциплін, соціально-правових проектів на навчальну та виробничу практику в освітньому процесі закладів вищої освіти. Установлено, що результати експериментальної перевірки дають можливість зробити висновок про якісні зміни в підвищенні рівнів сформованості професійно-правової компетентності студентів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення проблеми формування професійно-правової компетентності

майбутніх соціальних працівників. Результати проведеного дослідження дали підстави зробити такі висновки:

1. На основі аналізу теорії та емпіричного досвіду виявлено ступінь розробленості проблеми формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, з'ясована сутність, визначено структуру цієї педагогічної категорії. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури і практики підготовки майбутніх соціальних працівників свідчать, що традиційна організація освітнього процесу в закладах вищої освіти не забезпечує повною мірою формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників, що підтверджує актуальність обраної проблеми.

На основі проведеного аналізу наукової літератури встановлено, що поняття «компетентність» базується на загальній здатності особистості, а саме: знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, обізнаності, поінформованості, інтелекті, професійній підготовленості завдяки навчанню й вихованню, інтеграції в простір соціальних, культурних відносин та спілкування. Тому поняття «компетентність» розглянуто як якісний і результативний показник сформованості професійних знань та вмінь щодо реалізації їх у діяльності.

Професійна компетентність – це сума накопиченого досвіду та отриманих знань, що дозволяють фахівцю швидко вирішувати поставлені завдання в професійній галузі. Правова компетентність – це інтегроване утворення, яке передбачає: знання про основні сфери та механізми правового регулювання; уміння виділяти правові аспекти в життєвих ситуаціях та використовувати механізми і засоби правового вирішення проблем. Тому професійно-правову компетентність майбутніх соціальних працівників у дослідженні розглядаємо як інтегральне утворення, що передбачає наявність у студентів сукупності правових знань, умінь і навичок, а також особистісно-важливих якостей, що забезпечують успішність здійснення соціальної роботи на правових засадах. Під правовими знаннями розуміємо знання студентом нормативно-правової бази. Наявність правових умінь і навичок передбачає здатність майбутнього соціального працівника застосовувати нормативно правову базу в практиці соціальної роботи.

2. Проведений аналіз змісту професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників конкретизував її структуру (компоненти, критерії і показники та рівні професійно-правової компетентності), що передбачає сформованість мотиваційно-ціннісного, когнітивного, практико-діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів.

Критерієм сформованості мотиваційно-ціннісного компонента є сила і стійкість професійно-правових мотивів, що розкриваються за допомогою таких показників, як: мотиваційне ставлення до успішної соціальної діяльності; потреба в саморозвитку й самореалізації в професії соціального працівника.

Когнітивний компонент визначений за критерієм міцності професійно-правових знань та такими показниками, як: правова грамотність, професійна компетентність.

Сформованість практико-діяльнісного компонента розкрито за критерієм якості професійно-правових навичок та такими показниками, як: правова інформаційна кваліфікованість, професійна мобільність.

Критерієм сформованості особистісно-рефлексивного компонента є спрямованість на самовдосконалення ціннісних професійно-правових орієнтацій, що розкриваються за допомогою таких показників, як: наявність професійно необхідних правових якостей, спрямованість на особистісне самовдосконалення.

Рівнями професійно-правової компетентності є низький (емпірично-інтуїтивний), задовільний (відтворювальний), достатній (функціональний), високий (рефлексивно-творчий).

3. З'ясовані змістово-процесуальні аспекти професійно-правової підготовки студентів і на цих засадах визначені й обґрунтовані педагогічні умови, а саме: забезпечення в майбутніх соціальних працівників позитивної мотивації до формування професійно-правової компетентності як цілісного структурного утворення, потреби в їх самовихованні й самовдосконаленні; упровадження системи вправ і завдань, спрямованих на формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників до змісту їх професійної підготовки; реалізація в освітньому процесі закладів вищої освіти доцільного комплексу традиційних та інноваційних форм і методів навчання, що сприяють формуванню професійно-правової компетентності майбутніх фахівців; забезпечення готовності викладачів до формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Упроваджена в освітній процес закладів вищої освіти структурну модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників має такі складові, як: методологічні підходи (компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, акмеологічний) та принципи; компоненти та рівні; показники та критерії сформованості професійно-правової компетентності на основі розкриття змісту професійно-правових компетентностей, що передбачені функціональними обов'язками соціального працівника, стосуються його професійної діяльності; педагогічні умови, мета та результат.

Особливістю впровадженої в освітній процес закладів вищої освіти методики реалізації педагогічних умов формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників є засвоєння факультативного та електронного курсу «Професійно-правова компетентність соціального працівника», соціально-правових задач і соціально-правових проектів та проведення тренінгів викладачів відповідно до розроблених методичних рекомендацій.

4. Проведено експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов шляхом порівняння показників змін кількості студентів, яким властивий певний рівень сформованості кожного компонента і загалом професійно-правової компетентності. Констатувальне діагностування у КГ виявило позитивну динаміку у зміні рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту на

1,9%, когнітивного – (-0,3%), практико-діяльнісного – 1,5%, особистісно-рефлексивного – 2,1%. В той час як в учасників ЕГ позитивна динаміка сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту зафіксована на рівні 12%, когнітивного – 10,6%, практико-діяльнісного – 15,1%, особистісно-рефлексивного на 10,3%. Загальний рівень сформованості професійно-правової компетентності, у порівнянні із констатувальним етапом, в учасників КГ зріс на 1,3%, в той час як в ЕГ на 11,97, що свідчить про ефективність запропонованих педагогічних умов.

З метою об'єктивної оцінки результатів експериментального дослідження виконано статистично-математичний аналіз емпіричних даних діагностування рівня сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. Результати статистично-математичної обробки засвідчили достовірність отриманих результатів, що, в свою чергу, дозволяє стверджувати про ефективність запропонованих педагогічних умов формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

5. Запроваджені в освітній процес закладів вищої освіти розроблені методичні рекомендації щодо формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників: факультативний та електронний курс на основі інформаційного середовища Moodle «Професійно-правова компетентність соціального працівника»; авторський навчально-методичний посібник «Професійно-правова культура соціального працівника»: навчально-методичні комплекси, індивідуальні завдання (соціально-правові проекти) на навчальну та виробничу практики із врахуванням зарубіжного досвіду; соціально-правові задачі для фахових дисциплін; методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників «Розвиток професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»; методичні рекомендації для студентів «Технології професійно-правової самоосвіти», «Дотримання прав учнів з особливими потребами: зарубіжний досвід» – супроводжували реалізацію педагогічних умов.

Упровадження електронного навчально-методичного комплексу забезпечило ефективність самостійності в оволодінні знаннями, уміння приймати власні професійно-правові рішення й реалізовувати їх на практиці.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. Подальшого розроблення потребують питання розвитку професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах дистанційної форми організації навчання та формування готовності викладачів до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Яшук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів: зарубіжний досвід. *Порівняльна професійна педагогіка*. Хмельницький. №3 (Т.6), 2016. С.116-122.

2. Ящук С. П. Проблемно-розвивальне навчання як засіб розвитку професійно-правової компетентності студентів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип.4 (86), 2016. С. 175-179.

3. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. № 253, 2016. С. 333 - 339.

4. Ящук С. П. Педагогічні умови формування професійно-правової компетентності студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 9 (63), 2016. С.236-246.

5. Ящук С. П. Модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників у педагогічному процесі вищого навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. Вип. 51 (104), 2016. С. 331-335.

6. Ящук С. П. Застосування інтерактивних технологій навчання у формуванні професійно-правової компетентності студентів у вишах України, Європейського Союзу та Великобританії: порівняльний аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*. Вип.1 (87), 2017. С. 178-181.

7. Ящук С. П. Складові професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. № 239, 2016. С. 329-336.

8. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів у контексті досвіду європейських університетів. *Порівняльна професійна педагогіка*. Хмельницький. №4 (Т.6), 2016. С.99-105.

9. Ящук С. П. Вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: організація експериментального дослідження. *Innowacje i nowoczesne technologie w edukacji: wkład Polski i Ukrainy*. Sandomierz. Polska, 2017. P. 66-70.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Ящук С. П. Правова компетентність як складова професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Діалог культур Україна – Греція: культурна політика XXI століття в європейській ретроспективі: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції*. м. Київ, 21-23 вересня 2016 року. Київ, 2016. С. 122-124.

11. Ящук С. П. Навчання спеціальним дисциплінам: теорія і практика. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації: матеріали II Міжнародної науково–практичної конференції*. м. Київ, 25-26 лютого, 2016 року. Київ, 2016. С. 227-228.

12. Ящук С. П. Стале сільське господарство – стійкий розвиток сільського туризму : європейський досвід. *Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції*. м. Братіслава, 15-18 березня 2016 року. Братіслава, 2016. С. 152–153.

13. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників: методика організації та проведення експериментальних досліджень. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка*: матеріали III Міжнародної науково–практичної конференції. м. Суми, 8 грудня 2016 року. Суми, 2016. Ч. 2. С. 102-106.

14. Ящук С. П. Підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Україна та Франція. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації*: матеріали III Міжнародної науково–практичної конференції. м. Київ, 23-24 лютого 2017 року. Київ, 2017. С.46-48.

15. Ящук С. П. Вплив батьків на формування здорового способу життя дітей: соціально-правовий аспект. *Розвиток вищих духовних потреб особистості в контексті формування здорового способу життя*: матеріали Міжнародного науково-практичного семінару. м. Київ, 25 травня 2017 року. Київ, 2017. С. 57-58. URL: <https://nubip.edu.ua/node/33591>

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати

16. Ящук С. П. Професійно-правова культура соціального працівника: навч.-метод. посіб. Ніжин: М. М. Лисенко, 2016. 784 с.

17. Ящук С. П. Розвиток професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників: метод. реком. для наук.-педагог. прац. Ніжин: М. М. Лисенко, 2016. 143 с.

18. Ящук С. П. Технології професійно-правової самоосвіти: метод. реком. для студ. ОС «Бакалавр», «Магістр» спеціальності 231 «Соціальна робота». Ніжин: М. М. Лисенко, 2016. 200 с.

19. Ящук С. П. Дотримання прав учнів з особливими потребами: зарубіжний досвід: метод. реком. для студ. ОС «Бакалавр», «Магістр» спеціальності 231 «Соціальна робота». Ніжин: М. М. Лисенко, 2016. 92 с.

АНОТАЦІЇ

Ящук С. П. Педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний університет водного господарства та природокористування. – Рівне, 2018.

Дисертацію присвячено проблемі формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. Розкрито сутність та сформульовано зміст понять: «професійно-правова компетентність майбутнього соціального працівника» та «методика формування професійно-правова компетентність майбутнього соціального працівника». З'ясовано пріоритетність компетентісного підходу і роль професійно-правової компетентності у системі сучасної професійної освіти. Визначено основні компоненти у структурі професійно-правової компетентності, уточнено їх змістове наповнення.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. Розроблено та експериментально перевірено структурну модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників реалізується шляхом впровадження в освітній процес: факультативного та електронного курсу «Професійно-правова компетентність соціального працівника»; навчально-методичного посібника «Професійно-правова культура соціального працівника»; методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників «Розвиток професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників»; методичних рекомендацій для студентів «Технології професійно-правової самоосвіти», «Дотримання прав учнів з особливими потребами: зарубіжний досвід». Визначено критерії, схарактеризовано рівні та показники сформованості професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: майбутні соціальні працівники, професійна компетентність, правова компетентність, професійно-правова компетентність, професійно-правова культура, компоненти, педагогічні умови, структурна модель.

Ящук С. П. Педагогические условия формирования профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - теория и методика профессионального образования. – Национальный университет водного хозяйства и природопользования. – Ровно, 2018.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников. Раскрыта сущность и сформулировано содержание понятий: «профессионально-правовая компетентность будущего социального работника» и «методика формирования профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников». Обоснованы приоритетность компетентного подхода и роль профессионально-правовой компетентности в системе профессионального образования современного образца. Определены основные компоненты в структуре профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников. Теоретически обоснованы педагогические условия формирования профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников. Разработана и экспериментально проверена структурная модель формирования профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников реализуется путем внедрения в образовательный процесс: факультативного и электронного курса «Профессионально-правовая компетентность социального работника»; учебно-методическое пособие «Профессионально-правовая культура социального работника»; методических рекомендаций для научно-педагогических работников «Развитие профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников»; методических рекомендаций для студентов «Технологии профессионально-правовой самообразования», «Соблюдение прав

учащихся с особыми потребностями: зарубежный опыт». Определены критерии, охарактеризованы уровни и показатели сформированности профессионально-правовой компетентности будущих социальных работников.

Ключевые слова: будущие социальные работники, профессиональная компетентность, правовая компетентность, профессионально-правовая компетентность, профессионально-правовая культура, компоненты, педагогические условия, структурная модель.

Yashchuk S. P. Educational Environment for Professional and Legal Competence Formation of Prospective Social Workers. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for a PhD Degree in Pedagogy. Speciality 13.00.04. – Theory And Methodology of Vocational Training. – National University of Water and Environmental Engineering. – Rivne, 2018.

The thesis has analysed the extent of previous research of the issue of professional and legal competence formation of prospective social workers, defined the essence, and determined the structure of this pedagogical category. On the basis of a compilation of conceptual approaches of foreign and domestic researchers and legal framework, the main concepts have been clarified: «professional and legal competence of a prospective social worker», «methodology of professional and legal competence formation of prospective social workers». The educational environment for professional and legal competence formation of prospective social workers has been proved theoretically. It is pointed out that professional and legal culture of the prospective social worker implies a profound knowledge of laws and regulations, sources of law which he/she should rely on in the working environment.

Following analysis of scientific and reference sources, peculiarities of the educational process in the most popular higher educational institutions with bachelor's and master's programmes in social work have been determined, in particular in the European Union countries, the USA and Ukraine. In France, there is no clear distinction between social workers and social pedagogues. These two professions organically combine education and care. The prospective social workers are trained at the Universities and Centers which follow the guidelines of the National Staff School for Youth Judicial Protection. In Germany, there are educational programmes on social work research at Universities, which are built on the triple workload of the prospective professionals – world community and social development, social challenges and violations of human rights, international rights in social work. These programmes are interdisciplinary and are implemented in cooperation with other European universities. In Britain, teachers with high practical experience in social work are holding classes. Students are cosmopolitan – there is a mixture of mature and young students from various ethnic groups and of different nationalities. The programmes also include a lot of practical training in public research environments which is in line with national requirements. In Spain, training is conducted for the three relevant segments of the labour market, namely: law, the expert on social education and master's degree – Social Worker (choosing their specialization in the course of studying: social mediation,

recreation and leisure activities, and professional integration). In the United States, BSW programmes make it possible to become a licensed universal social worker in many countries. In Ukraine, the knowledge of legislation is included in the each course of study. Based on theoretical and practical analysis of the current state of professional and legal competence formation of prospective social workers, educational environment which will contribute to the efficiency of the studied education has been outlined. In the context of this study motivation for obtaining the education in social work, interest in the in-depth study of subjects that form legal competence, awareness of the importance of skill level of personal legal qualities in terms of prospective professional activity and ongoing need to improve them through self-development and self-education have been contributed to internal factors. A student-friendly educational environment at the University aimed at the effective formation of professional and legal competence of prospective social workers belongs to external factors. An improved model of formation of the studied competence has been introduced in higher educational institutions. It sets out: methodological approaches (competency-based, activity and learner-centered) and principles (taking into account and developing motivation of training; efficiency and complexity), components and constituents (professional and legal culture, legal education), levels (low level (empirical-intuitive), satisfactory level (reproductive), high level (reflexive-creative), indicators (a system of indicators that determine the level of professional and legal competence of prospective social workers; its primary constituents are four groups of indicators, each of which is represented by one of the constituents of professional and legal competence of prospective social workers) and criteria (attributes) (proficiency in professional and legal knowledge, the quality of professional and legal skills, the level of professional and legal values, intensity and stability of professional and legal motives), level of professional and legal competence based on the content of professional and legal competences required by functional responsibilities of the social worker related to his/her professional activities; educational environment, a goal and an outcome. A methodology of professional and legal competence formation of prospective social workers in higher educational institutions has been introduced and verified experimentally. It is implemented through introduction into educational process: an online elective course on Professional and Legal Culture of Social Worker; methodological recommendations for teaching and academic staff on Professional and Legal Competence Development of Prospective Social Workers; methodological recommendations for students on Techniques of Professional and Legal Self-Education, Respect for the Rights of Students with Special Needs: Foreign Experience.

Keywords: future social workers, professional competence, legal competence, professional legal competence, professional legal culture, components, pedagogical conditions, structural model.

Підписано до друку 16.07.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 179
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.